

7. Загребельний В., Беккер О. Музейники йшли відразу за українською армією, яка звільняла землю від окупантів (22.12.2022). URL: <https://armyinform.com.ua/2022/12/23/muzejnyky-jshly-vidrazu-za-ukrayinskoju-armiyeyu-yaka-zvilnyala-zemlyu-vid-okupantiv/>.
8. Інструкція для швидкого реагування для музеїв у зоні воєнних дій, збройних конфліктів, терактів та інших надзвичайних ситуаціях. URL: <https://drive.google.com/file/d/1KNci410UYCMA MGTnYQQ2o2AkSwWywPP8/view>.
9. Крижня М. «Кожен музей важливий»: нові культурні інституції, що відкрилися під час війни (17.02.2023). URL: <https://suspilne.media/378101-kozen-muzej-vazlivij-novi-kulturni-institucii-so-vidkrilisa-pid-cas-vijni/>.
10. Куницький О. Евакуація культури: чи можна було врятувати втрачені об'єкти (10.02.2023). URL: <https://www.dw.com/uk/evakuacia-kulturnih-cinnostej-do-i-pid-cas-vijni-ci-mozna-bulo-vratuvati-vtracene/a-64658810>.
11. Мамонова Г., Логвиненко Т., Коберник К. Росія розграбувала музеї Херсону й вивезла цінні експонати в Крим (12.12.2022). URL: <https://babel.ua/texts/88067-rosiya-rozgrabuvala-muzeji-hersonu-y-vivezla-cinni-eksponati-v-krim-babel-rekonstruyuvav-zlochyn-u-diyovih-osobah-i-detalyah-ta-rozkazuye-shcho-robiti-dali>.
12. Музейний кризовий центр / Museum Crisis Center. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100083180718086>.
13. Наумук С. «Все моє директорство від кризи до кризи», - очільниця Волинського краєзнавчого музею Оксана Важатко. Фото (18.05.2022). URL: <https://www.volynnews.com/news/all/vse-moye-dyrekorstvo-vid-kryzy-do-kryzy-dyrektorka-vkm-oksana-/>.
14. Національний музей історії України у Другій світовій війні. URL: <https://warmuseum.kyiv.ua/>.
15. Національний музей історії України. URL: <https://nmiu.org/>.
16. Семенік О. Museum for Change: як одна організація допомагає вижити 40 музеям під час війни. URL: <https://houseofeurope.org.ua/stories/museum-for-change-how-one-organisation-helps-40-museums-survive-in-wartime>.
17. Створено штаб порятунку культурної спадщини України. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novynu/stvoreno-shtab-poryatunku-kulturnoyi-spadshchyny-ukrayiny>.
18. У Львові створили «Центр порятунку культурної спадщини» (03.03.2022). URL: <https://history.rayon.in.ua/news/493330-u-lvovi-stvorili-tsent-r-poryatunku-kulturnoi-spadshchini>.
19. Удар по культурі: 10 музеїв, які постраждали від російської агресії (18.05.2022). URL: <https://rubryka.com/article/ukrainian-museums-destroyed-war/>.
20. Шиян О. Рятівники скарбів (29.04.2022). URL: https://zaxid.net/tri_istoriyi_geroyizmu_muzeynih_pratsivnikiv_z_garyachih_tochok_n1541902

УДК 069.1(100)

Валентина Надольська,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного
університету імені Лесі Українки,
м. Луцьк

МІСІЯ МУЗЕЮ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

У статті аналізується трансформація функцій музею як соціокультурної інституції від епохи Відродження до початку ХХІ ст. Звернуто увагу на особливості взаємодії музею і суспільства в умовах сучасного розвитку нових культурних форм. Проаналізовано активне включення музеїв в індустрію дозвілля і культурного туризму, процеси економічного розвитку та ревіталізації місцевих громад.

Ключові слова: музей, відвідувачі, суспільство споживання, індустрія дозвілля, культурний туризм, музейна комунікація.

У своєму становленні та розвитку музей пройшов тривалий історичний шлях. Зі зміною релігійної, естетичної, інтелектуальної системи цінностей суспільства трансформувалися й спонукальні мотиви формування колекцій і музеїв, виконуваними ними функції та завдання. У різних епохах та культурах музеї мали різноманітні призначення, різні організаційні форми, концепції, зміст та методи. В епоху Відродження важливими для організаторів музеїв аристократичного походження виступали мотивація соціального престижу, ідеологія гуманізму (Галерея Уффіці, родина Медічі; Музей Паоло Джовіо; Антикварій Грімани; Кунсткамера Фердинанда I Габсбурга та ін.). У палацових галереях Європи твори живопису і скульптури виступали наочним свідченням величі та витонченості смаків монархів.

Епоха Просвітництва, діячі якої приділяли особливу увагу техніці, ремеслам, відкриттям у промисловості, питанням освіти і виховання, стала часом формування концепції публічного музею, тобто музею, доступного широкому загалу відвідувачів. У XVII–XVIII ст. музеї і колекції набули нового значення, серед функцій цих установ на одне з перших місць висувалися освітні та виховні завдання, формування наукових і мистецьких шкіл (Британський музей, Дрезденська галерея, Мюнхенська пінакотекка, Кассельська галерея, Капітолійський музей та ін.).

Національна самосвідомість європейців, розбуджена Великою французькою революцією і зміцніла в роки визвольної боротьби народів за право на самостійний розвиток, мала одним із своїх наслідків утвердження розуміння музеїв, як установ загальнонаціонального значення. XIX століття стало завершальним етапом у тривалому процесі формування музею як соціокультурного інституту. Культурно-освітня функція набула в музейній діяльності настільки ж велике значення, як і функції комплектування, зберігання та вивчення пам'яток, а експозиційний показ фондів широкій публіці без будь-яких обмежень став однією з базових ознак музею.

Започатковані у XX ст. дискусії про соціальну роль музею, зумовили розробку музеологами і музейниками-практиками більш доступних для сприйняття способів подачі матеріалу, нетрадиційних програм культурно-освітньої діяльності, створення новітніх видів музейних установ (дитячі музеї, екомuzeї, інтегровані музеї, культурні центри, експлораторіуми та ін.), все більшу орієнтацію на потреби і запити музейної аудиторії. Музеї почали переступати межі традиційних завдань і функцій та переходити до реалізації ширших програм, що дозволяють повніше інтегруватися у навколишнє середовище.

У XXI ст. перед музеями постали нові виклики. Науково-технічний прогрес, господарська діяльність людини створили підґрунтя для розвитку нового типу суспільних відносин з характерними потребами, бажаннями, інтересами та цінностями – так званого «consumer society», або «суспільства споживання». Досліджуючи у своїх працях зміни у засадничих цінностях соціуму, французький мислитель Ж. Бодрілард стверджує, що споживання в суспільстві, що сформувалося, стало основним змістом суспільного життя, «на ньому базується вся система нашої культури» [3, с. 167]. Товари та послуги виступають у ньому символом успішного розвитку, умовою проникнення у ті чи інші соціальні групи. Споживання стає засобом самоідентифікації, виділення із загалу, інструментом конструювання індивідуальності. Сформувалося своєрідне ставлення людини до світу речей, до інших людей, до сфери послуг. Зміна аксіологічних концептів у суспільстві споживання істотно впливає на діяльність закладів культури, до яких належить і музей. Музей активно включається в індустрію дозвілля, що впливає на сприйняття його сутності та призначення як соціокультурного інституту.

Якщо раніше музей виступав насамперед освітнім і науковим центром, осередком

набуття нових знань, то головними для сучасних відвідувачів у музеї є враження. Музейна аудиторія віддає перевагу різноманіттю особистого досвіду, прагне пізнання світу крізь призму гри, емоцій, вражень. Тому, наприклад, мережа музеїв сучасної фотографії Fotografiska (Стокгольм, Таллінн, Нью-Йорк, Берлін, Шанхай) проводить лише тимчасові виставки під гаслом «ми прагнемо виключно надихати, розважати та впливати» [4]. Зарубіжні музеї намагаються так організувати свою роботу (відеодокументи, комп'ютерні програми, записи, використання копій, муляжів, віртуальних ефектів та ін.), щоб відвідувач музею міг стати активним учасником процесу.

Залученню різновікової музейної аудиторії до пізнання об'єктів культурної спадщини сприяє використання у просторі установи технологій інтерактивності. Музейна театралізація та гейміфікація, квест-екскурсії, музейне свято, музейний фестиваль, музейний урок, майстер-класи, музейні акції («Музейне селфі», «Дарунок музею», «День відкритих дверей» та ін.) успішно використовуються у діяльності зарубіжних і вітчизняних музеїв.

Комунікаційний простір сучасних музеїв уможливує співіснування різних форм спілкування, що дозволяє музею бути і центром дозвілля та відпочинку, й освітнім центром, і театром, і філармонією, і майданчиком для подій. Наприклад, Музей науки (Іспанія) має у своїй структурі комп'ютерний планетарій, виставкові зали, залу для глядачів, майстерню для школярів, навчальні аудиторії. Музей Вікторії та Альберта (Велика Британія) пропонує відпочити у залі англійського художника, письменника, теоретика мистецтва Вільяма Морріса; поспілкуватися з друзями просто неба в саду Шреллі. У Музеї сучасної електронної музики у Франкфурті окрім лекцій та майстер-класів від діджеїв, продюсерів, художників, відбуваються виставки, імерсивні інсталяції, концерти, вечори кіно, танцювальні тусовки [7].

Особливо яскраво такий синтез виявляється під час проведення Міжнародної акції «Ніч музеїв», що супроводжується багатьма цікавими заходами, які безпосередньо стосуються культури й мистецтва – фотосемінарами, тематичними вечірками, різноманітними шоу, перфомансами, театралізованими виставами, кінопоказами, дискотеками, концертами, карнавалами та ін.

У сучасних умовах музеї є значною частиною ринку дозвілля і мають багато спільного з комерційними розвагами. Вони конкурують за час та гроші людей, вони орієнтовані на потреби сім'ї, вони допомагають розвивати сферу послуг та відіграють культурну й економічну роль у громадах, в яких функціонують. Про цю світову тенденцію свідчить включення, починаючи з 2013 р., цілого блоку заходів, присвячених музеям та науковим центрам, у всесвітні виставки Міжнародної асоціації парків розваг та атракціонів (International Association of Amusement Parks and Attractions), найбільшого світового об'єднання постійно діючих розважальних закладів (понад 6 000 учасників) із більше ніж 100 країн світу – IAAPA ATTRACTIONS EXPO [6].

Матеріали про музеї з 2012 р. також входять до щорічного звіту Global Attractions Attendance Report (GAAR), який спільно готують дві впливові аналітичні групи – Themed Entertainment Association (TEA) та AECOM, і який раніше був присвячений виключно аналізу парків розваг та аквапарків [1].

Завдяки гармонійному поєднанню об'єктів культурної спадщини з сучасними технологіями відпочинку та спілкування популярністю серед відвідувачів користуються екомuzeї – установи нового типу, які враховують історичну, географічну, культурну специфіку конкретного регіону та виконують культурно-освітні, виховні, рекреаційні та комунікативні функції. Відомими прикладами таких музеїв є Екомuzeї у Лондоні (Велика Британія), музей міського типу у Крезе-Монте-Ла-Мін (Франція), Музей єврейського народу Бейт ха-Тфуцот у Тель-Авіві. У Польщі екомuzeї розвиваються поряд з Бурштиновим шляхом (музеї у Лянцкороні, Баб'їй Гурі та Опатув-Іванісці). У Франції

2021 р. відкрився перший у світі підводний екомузей План Іль-де-Лерен, для відвідування якого необхідні ласти, маска і трубка. Музей запрошує познайомитися з підводними статуями художника Джейсона де Кайреса Тейлора, занурившись у Середземне море [9]. Це місце дозвілля одночасно звертає увагу відвідувачів й на глобальні екологічні проблеми.

У прагненні покращити середовище життя та його якість у зарубіжних країнах набула поширення практика створення центрів сучасного мистецтва. На відміну від музеїв класичного типу, звернених до спадщини минулого, центри сучасної культури зміщують акцент на цінності сьогодення. Центри сучасного мистецтва та культури орієнтовані, з одного боку, на вираження індивідуальності кожного з учасників, а з іншого, на пошук точок дотику всіх, хто живе на конкретній території, що допомагає знайти консенсус між різними групами суспільства та побудувати соціокультурний діалог.

Новітнім для музейного світу є й досвід британського уряду з реалізації проєкту «Відродження за посередництвом культури» (1997–2007 рр.). Програма полягала у переплануванні вже існуючих районів або цілих міст у «міста-музеї» з метою активного включення населення до соціокультурного життя регіону. Культура у всіх її інституційних проявах постулювалася як центр соціального міського розвитку [10, р. 37]. Політика уряду спонукала інститути культури, музеї зокрема, до активної участі у процесі формування структури міської політики, до переосмислення своєї діяльності у контексті життя міста. Зокрема, безперечним досягненням музейної спільноти стало залучення громадськості до використання інституційних просторів для організації своїх експозицій.

У ХХІ ст. музеї, виступаючи впливовими генераторами культурного капіталу, розглядаються також як інституції економічного розвитку та ревіталізації місцевих спільнот. Громади та посадові особи, що обираються ними, активно долучають музеї до процесів підвищення привабливості територій, розвитку інфраструктури міст. Дослідження підтверджують соціальний та економічний ефект включення музеїв у брендування певного регіону. Наприклад, території, багаті кулінарними традиціями, просувають себе гастрономічними брендами. В італійській Пармі організовано декілька гастрономічних музеїв, які представляють бренди провінції (Музей пармезану в Сораньї, Музей пармської шинки у Лангірано, Музей помідора в Коллекьо). Гастрономічні тури у Гасконь включають відвідування музею арманьяку і музею фуа-гри.

Вибудовування відносин із місцевою громадою, безпосередня участь у підвищенні якості її життя сьогодні усвідомлюється важливим завданням музеїв. У роботі «Впливові музеї», що не втратила своєї актуальності й сьогодні, відомий британський музеолог Кенет Хадсон зазначав, що музеї мають виступати агентами змін у суспільстві, впливаючи на навколишню дійсність [5, р. 21]. Сьогодні будь-який музей здатний стати центром тяжіння, культурним та соціальним фундаментом, а також емоційним магнітом, який формує навколо себе спільноту людей. Приклад «музею по сусідству» Анакостія (історична частина Вашингтону, США) надихає вже не перше покоління музейних фахівців на кропітку роботу [2]. Прикладом такої взаємодії слугують й об'єкти, що реалізують принцип «музей, як життя» – так звані історичні села (historical village), «етнографічні села» (ethno village), села спадщини (heritage village), «етнопарки», «центри спадщини», «хатини», «притулки» тощо. Ремісничо-креативна функція в них локалізована на перших поверхах малоповерхових будинків, подієва організація майстер-класів з ремесел здійснюється на прилеглих територіях на свіжому повітрі. До цієї групи музейних об'єктів належать Ботанічний ремісничий центр «Ботанікус» у Чехії (2000 р.); Етносело «Станішики» у Боснії та Герцеговині (2003 р.) та ін.

Саме завдяки такій взаємодії музеї все більш активно залучаються до сфери культурного туризму. Сучасна музейна та туристична діяльність є дозвіллям нового

типу: воно формується в умовах індустріалізму, урбанізації, масової культури, під впливом ЗМІ. Співпраця музеїв та індустрії туризму ґрунтується на формуванні системи історико-культурних та природних територій. Розвиток цих територій забезпечується акумульованою у музеях історико-культурною спадщиною, що виступає як чинник соціокультурного та туристичного розвитку окремих регіонів. Роль музею та роль туризму як різних культурних інститутів у зв'язку з цим переплітаються, створюючи єдиний інституціоналізований культурний простір.

Орієнтування на туризм призводить до поєднання музейної та рекреаційної зон. На території музеїв відкриваються кафе, магазини. Включення музею до системи туристичних ресурсів вимагає від установи властивості атрактивності, можливості приймати значну кількість відвідувачів. Зрозуміло, що такі музеї світу, як Лувр, Метрополітен-музей, Прадо відвідує найбільша кількість туристів. Разом з тим, розвиток культурного туризму формує різномірну ієрархію брендів. У низці європейських країн реалізуються проекти використання усіма бажаними громадянами за фіксовану щорічну вартість національних музейних карт, які надають право відвідати сотні музеїв країни. Музейний туризм дає можливість «вивести» фондові збірки в сучасний культурний простір та інтерпретувати їх як специфічну форму інтелектуальної, історичної та мистецької спадщини.

Музей у світі, що змінюється, стає все більш відкритим до діалогу із особистістю. Авторка книги «Музеї участі» (2011 р.) Ніна Саймон, наводить цікаве порівняння – щоб відповідати викликам сучасності, музей має бути суспільно-орієнтованим інститутом, корисним, актуальним та зрозумілим, як торговий центр чи вокзал. Ніна Саймон визначає музей участі як місце, де відвідувачі можуть створювати сенси, обмінюватися ідеями та спілкуватися один з одним щодо певного змісту. Завдяки цьому музей перетворюється у місце культурної взаємодії представників місцевої спільноти [8]. Активна співпраця з місцевими мешканцями у реалізації фондової, дослідницької та експозиційно-виставкової роботи, в освітніх та дозвіллевих проєктах, привернення їх уваги до здобутків та проблем музею стають все більш поширеними у музейному світі.

Таким чином, починаючи з останніх десятиліть ХХ ст. розгорнувся процес активного розширення функцій музею. Відбувається трансформація музею від установи, що створює і популяризує культуру в її класичному розумінні, до інституції, котра здатна реалізувати вимоги часу через свою активну участь у житті суспільства. Зберігаючи традиційну роль зберігача і транслятора культури, музей стає все більш відкритим для діалогу з особистістю і суспільством, що сприяє появі нової мотивації та принципів соціально важливої діяльності. Започаткований ще у ХХ ст. поворот від простої трансляції знань та інформації, до музейної комунікації, до соціокультурного проєктування всередині музею (часто і поза ним, але спільно з музеєм), дозволяє говорити сьогодні і про нову місію музеїв – бути лабораторіями, центрами та координаторами соціальної творчості людей.

Джерела та література:

1. Копитько О. Вплив культури на економіку: найбільш популярні музеї світу як частина індустрії дозвілля. 2013. 29 листопада. URL: <http://prostir.museum/ua/post/31660> (дата звернення: 01.08.2023).
2. Anacostia Community Museum. URL: <https://anacostia.si.edu/about-us> (дата звернення: 23.08.2023).
3. Baudrillard Jean. The System of Objects / Translated by James Benedict. London : Verso, 1996. 205 p.
4. Fotografiska. URL: <https://www.fotografiska.com/> (дата звернення: 01.08.2023).
5. Hudson K. Museums of Influence. London : Cambridge University Press, 1987. 228 p.
6. International Association of Amusement Parks and Attractions. URL: <https://www.iaapa.org/> (дата звернення: 23.07.2023).
7. Museum of Modern Electronic Music. URL: <https://momem.org/en/> (дата звернення: 02.08.2023).
8. Simon N. The Participatory Museum. URL: <http://participatorymuseum.org> (дата звернення: 02.08.2023).

21.08.2023).

9. The underwater Eco-museum. URL: <https://en.cannes-france.com/discover-visit/lerins-islands/sainte-marguerite-island/underwater-ecomuseum/#:~:text=On%20Sainte%2DMarguerite%20Island%2C%20just,in%20France%20and%20the%20Mediterranean> (дата звернення: 05.08.2023).

10. Vickery Jonathan. The emergence of culture-led regeneration: a policy concept and its discontents. *Working Paper*. Coventry: University of Warwick. Centre for Cultural Policy Studies. Research papers. 2007. Vol. 9. 105 p.

УДК 35.081.6(477):355(477.82):069

Василь Карнюк

зберігач фондів 1 категорії

філії Національного військово-історичного музею України –

Волинського регіонального музею українського війська та

військової техніки,

м. Луцьк

Аліна Карнюк

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри музеєзнавства,

пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності

Волинського національного університету імені Лесі Українки,

м. Луцьк

ВІЙСЬКОВИЙ ОДНОСТРІЙ УКРАЇНСЬКИХ ВОСНАЧАЛЬНИКІВ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ У ФОНДАХ ВОЛИНСЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ

У статті описано військові однострої десяти українських воєначальників. Вони передані у фонди Волинського регіонального музею українського війська та військової техніки упродовж 2018–2023 рр. партнерами та друзями музею або ж особисто українськими воєначальниками. Військові однострої старого та нового зразків є цінним джерелом для вивчення військової історії України та уніформології.

Ключові слова: військовий однострій, українські воєначальники, російсько-українська війна, музей, військова історія, уніформологія.

Важливе джерело для вивчення військової історії та військової символіки України складають речові пам'ятки з історії становлення символіки Збройних Сил України. Частину з них презентують колекції одностроїв воєначальників.

Довгий час під час нашої незалежності Збройні Сили України використовували систему знаків розрізнення звань, яка успадкована від СРСР. Спроби запровадити нову систему знаків розрізнення не були вдалими. Так, лише у 2009 р. нові знаки розрізнення були введені в деяких військових частинах для рядового та сержантського складу, проте в офіцерів вони залишилися старого радянсько-російського зразка [10, с. 66].

З початком російсько-української війни, на момент анексії Криму та початку бойових дій на сході нашої країни українські офіцери мали однакові знаки розрізнення, як і в агресора. Така ситуація потребувала швидкого реагування, адже питання введення нового однострою набуло особливої актуальності. В соціальній мережі «Фейсбук» Віталієм